
KÖNYVJELZŐ

BELUSZKY PÁL: A NAGYALFÖLD TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA

(Budapest-Pécs, 2001, Dialóg Campus Kiadó, 274 o.)

HAJDÚ ZOLTÁN

A „Magyarország településföldrajza” (Általános rész) 1999-es megjelenése után a szélesebb és szűkebb értelemben vett szakma joggal kérdezhetette és várta, hogy a regionális rész tekintetében mi van, mi maradt még Beluszky Pál tarsolyában. A Nagyalföld történeti földrajza c. kötet (274 oldalon) részben válasz, részben pedig bizonyíték arra nézve, hogy az előbbi kötet tényleg „csak az ország”, s nem az egyes nagytájak település-földrajzi feldolgozását adta, még ha az olvasónak az volt is az érzése, hogy szinte teljes részletességű az általános rész.

A Szerző – valójában szinte önálló tanulmány – „Bevezetés” keretei között vall az Alföldről, annak „jó és rossz híreről”, mit rákentek a hazaiak és külföldiek az elmúlt, mintegy két évszázad alatt. Az „Alföld-barátok és ellenesek” valójában egész társadalmi, gazdasági, politikai szemléletüket egyaránt „ráterhelték” az Alföldre, elfogultságuk minden eleme (pozitív és negatív értelemben egyaránt) rátelepedett a tájra.

A Szerző – aki maga az „Alföld visszafogott szerelmesének tekinthető” – úgy szintén küzd a „MÁSSÁG” szinte mindenre kiterjedő összefüggéseivel, de a legtöbbször pozitív kicsengést tulajdonít az „elkanyaradásnak”.

Beluszky Pál az „Alföld határain belül” – melyet a lehatárolás során maga is bizonytalannak érzett sok tekintetben, s olyan elődökkel kellett megküzdenie, mint Teleki Pál – szinte mindenre kiterjedően, érzékenyen mozog az elemzés során. A lehatárolás egyszerre elméleti, történeti és recens, így szinte mindenki találhat benne elfogadni, illetve bírálni valót.

Az alföldi sajátosságok feltárása, elemzése során a Szerző jó érzékkel, szinte egy krimi-író szellemességével nyúlt a „gyanúsított tényezőkhöz”. Az Alföld történeti földrajzi sajátosságai kialakulásának valóban meghatározó szemléleti alapja a természeti táj, annak sajátossága, részben nagyvonalú egyedisége. Ugyanakkor éppen Beluszky Pál mutatja be, hogy a természeti táj milyen mértékben alakult át az ember természet- és környezet-átalakító munkája során.

A kisebb tájegységek – mint pl. a Bodroghöz – is alapvetően átalakultak az árvízmentesítések és lecsapolások következtében. Nem csak a korábban árvízmentes térszínek és települések, hanem az egész kistáj megváltozott az ember beavatkozása nyomán. Az átalakulási folyamat azonban nem volt egyveretű, a későbbi különbségek részben innen eredtek.

A nomád, az elmaradott, a periféria, a frontier, a társadalomfejlődés sajátos útja mind-mind egyedileg jelentek meg, részben az Alföld egész területén, részben pedig sajátos egységein belül.

A Szerző a mezővárosi fejlődést tekinti az alföldiség egyik meghatározó folyamatának. Úgy véli – sok nagy előd alapján és nyomán – hogy a sajátos mezővárosi fejlődésben jeleníthetők meg leginkább az Alföld sajátos történeti, gazdasági, társadalmi, települési problémái, illetve fejlődésének csomópontjai. A Szerző a mezővárosi kérdéskört rendkívül széles irodalmi kitekintés, feldolgozás és saját kutatási eredmények alapján mutatja be. Az olvasó előtt szinte meglevenednek a folyamatok és szereplők.

A mű egyik szembetűnő sajátossága – a Szerző felfogásából logikusan és okszerűen következő meghatározottsága – hogy a tanyák kérdésköre nem jelenik meg önállóan, csak a mezővárosokhoz kapcsolódóan, mintegy „csatolt jelleggel”. Beluszky számára – aki nem csak mezőváros, hanem eredeti látásmódú tanyakutató is – gondot okozott a két meghatározó képződmény elemzési arányainak a megtalálása. Ha valaki úgy nyúl a kötethez, hogy az Alföld meghatározó települési egyediségét, netán lényegét a tanyákban látja, s a tekintetben keres „Beluszkyt” eligazítást, akkor részben csalódní fog, mert itt és most a tanyák ügyében a Szerző műve meglehetősen korlátozott terjedelmű eligazítást ad.

A könyv rendkívül szellemesen, jó stílusban fogalmazódott meg. A kötet ábranyaga jól szemlélteti a Szerző véleményét, visszatükrözi gondolatait. A felhasznált irodalom minden tekintetben teljességre törő, eligazító jellegű.

Egy minden tekintetben igényes mű esetében bosszantó tud lenni – különösen az egyetemi ifjúság amúgy sem erős helyesírási tudása mellett a több elírás, mert nyilván nem egyszerűen helyesírási hibáról van szó, pl. „Osztrák-Magyar monarchia” p. 23.

A művet jó szívvel javasolhatjuk földrajzosok, történészek, szociológusok, néprajzosok stb. számára, gondolkozásra, s egyes megállapításaival vitára készítő olvasmánynak. E mellett jó hasznát veheti minden, kritikai gondolkodásra fogékony helyi, regionális politikus az Alföld határain belül és túl. Nem csak az Alföldet, hanem a magyarság sajátosságainak sok szegmensét is megértheti a gondolkodó olvasó.